

Article Arrival Date

11.11.2020

Article Type

Research Article

Article Published Date

15.12.2020

Doi Number: <http://dx.doi.org/10.38063/ejons.356>**AB UYUM SÜRECİNDE YUNANİSTAN SÜT SEKTÖRÜ ÖRNEĞİNİN İNCELENMESİ
VE TÜRKİYE AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ****ANALYSIS ON THE DAIRY SECTOR OF GREECE IN THE EU ACCESSION PERIOD AND
EVALUATION FROM THE ASPECT OF TURKEY****Hakan GÜLER**

Dr. Öğr. Üyesi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Veteriner Fakültesi,

Hayvan Sağlığı Ekonomisi ve İşletmeciliği Anabilim Dalı, hakanguler06@gmail.com

Samsun / TÜRKİYE, ORCID: 0000-0002-4343-6758

ÖZET

Bu çalışma, Yunanistan'ın Avrupa Ekonomi Topluluğu'na üyeliği ile başlayan müzakere sürecinde OTP Süt ve süt ürünleri piyasa düzenlemelerinde meydana gelen yapısal ve politik gelişmelerden nasıl etkilendiğini araştırılarak, Türkiye'nin olası AB'ye tam üyeliğinin sütçülük sektöründe meydana getireceği olası etkileri ortaya çıkarmak maksadındadır.

Uzun zamandır devam eden Avrupa Birliği yolculuğunda Türkiye'nin henüz yolun neresinde olduğunu tam olarak kestirmek mümkün değildir. AB'nin kırk yıl önce katılım konusunda Yunanistan'a çizdiği yol haritası ile günümüzde Türkiye'ye izletilen yol haritası arasında çok büyük farklar vardır.

Yunanistan uyum süreci boyunca AB'nin üç büyük fonu olan Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu, Avrupa Sosyal Fonu ile Avrupa Tarımsal Yönerme ve Garanti Fonu Yönerme fonlarından en çok faydalanan ülkelerden biri olmuştur. Günümüzde ise AB'nin son genişleme sürecinde yer almış aday ülkelerin tecrübelerinden özellikle mali destek ve taleplerinin çoğunun Birlik tarafından kabul edilmediği görülmektedir. Dolayısıyla Türkiye'nin olası Avrupa Birliği'ne üyeliği halinde yüksek finansal kaynaklardan yararlanması ve böylece kırsal anlamda altyapı sorunlarını çözeceğine ilişkin düşüncelerin artık kolay olmayacağı bellidir. Çünkü AB'nin Türkiye'den beklentileri yüksek olmasına rağmen, komisyon tarafından tahsis edilen fonları maalesef sınırlı olacaktır.

Türkiye, Avrupa Birliği'ne üye olma sürecinde hiç vakit kaybetmeden süt sektöründe ulaşacağı hedefleri belirlemeli ve stratejik açıdan güçlü maliye politikaları üreterek, ihtiyacı olan finansal desteği sağlamalıdır.

Anahtar Kelimeler : Süt, Yunanistan, Avrupa Birliği, Ekonomi, Politika

ABSTRACT

This study aims to uncover the effects that Turkey's possible full membership to the EU would likely to bring about in the dairy industry, through investigating how Greece was affected by the structural and political developments on the OTP Milk and dairy products market regulations during the negotiation process that started with its membership to the European Economic Community.

In the long-running journey to the European Union, it is not yet possible to pinpoint exactly where Turkey is on the road. There are huge differences between the EU's road map on accession drawn for Greece forty years ago and the road map required to be pursued by Turkey today.

During its accession period, Greece has been one of the countries that has benefited the most from the EU's three major funds; the European Regional Development Fund, the European Social Fund and the European Agricultural Guidance and Guarantee Fund. As for today and as per the experiences of the candidate countries involved in the recent enlargement process of the EU, it seems that financial support and demands of most of these candidates have not been accepted by the Union. Consequently, it is clear that Turkey will benefit from high financial resources in the event of possible membership to the European Union and thus solve its rural infrastructure problems will no longer be an easy option. Because although the EU's expectations from Turkey are high, the funds allocated by the commission will unfortunately be limited.

Within the process of becoming a member to the European Union, Turkey should almost immediately set the goals expected to be achieved in the dairy sector and secure the financial support it needs by producing strategically strong fiscal policies.

Key Words: Milk, Greece, European Union, Economy, Politics

GİRİŞ

İkinci Dünya Savaşının bitmesinden sonra, Avrupa ülkeleri daimi bir barış oluşturma ve sürdürme çabası ile Almanya, İtalya, Fransa, Belçika, Lüksemburg ve Hollanda olmak üzere altı üye ülke bir araya gelerek işgücü ile mal ve hizmetlerin serbest dolaşımına izin veren bir ekonomik topluluk kurmaya karar verdiler. Bu sayede kömür ve çelik başta olmak üzere başka sektörlerde de ekonomik birliği kurmak gayesiyle, 1957'de Roma Antlaşması imzalanarak Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) kuruldu. AET'nin temel amacı, malların, işgücünün, hizmetlerin ve sermayenin serbest dolaştığı bir ortak pazarın kurulması ve sonrasında istikrarlı ve güçlü bir siyasi bütünlüğe gidilmesiydi. (Avrupa Birliği Başkanlığı-2020).

Roma Antlaşmasının 237. maddesine göre Avrupa Topluluğuna üye olan ülkelerle aynı idealleri paylaşan her Avrupa ülkesi tam üye olmak üzere katılma başvurusunda bulunabilecektir. Nitekim en başta altı ülke olarak başlayan bu topluluğun elde etmiş olduğu başarılar dikkat çekince diğer Avrupa ülkeleri de kayıtsız kalmamış ve 22 Ocak 1972 tarihinde İngiltere, İrlanda ve Danimarka'nın da Topluluğa resmi olarak üye olmasıyla, Topluluğun sayısı altıdan dokuza yükselmiştir (İKV-2020).

Yunanistan, 12 Haziran 1975'te Avrupa Ekonomi Topluluğuna tam üyelik başvurusunda bulunmuş ve 27 Temmuz 1976 yılında katılım müzakerelerine başlamıştır. Topluluğa üye ülkelere oranla gerek ekonomik gerekse sosyal açıdan çok daha geri bir konumda olan Yunanistan'ın katılım süreci, düşünülenin aksine çok zor olmayarak, Topluluğa üye ülkeler tarafından oldukça desteklenmiştir. Nitekim yaklaşık 3 yıl süren müzakereler sonucunda Yunanistan ile Topluluk arasında 28 Mayıs 1979 tarihinde Katılım Antlaşması imzalanmış; Antlaşma, onaylandıktan sonra 1 Ocak 1981 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Topluluğa, Yunanistan'ın da katılmasıyla üye sayısı 10'a çıkmıştır (İKV-2020, BEGAJ-2016).

Bu çalışmada özellikle ekonomi başta olmak üzere bir çok açıdan diğer Avrupa Ekonomi Topluluğu (günümüzdeki adıyla Avrupa Birliği) ülkelere göre daha az gelişmişlik düzeyine sahip Yunanistan'ın, Avrupa Birliği'ne (AB) uyum sürecinde süt ve süt ürünleri sektöründe izlediği politikalar incelenerek olası bir AB üyeliği karşısında Türk süt ve süt ürünleri sektörünün uyum sürecinde ne yönde etkileneceği tahmin edilmeye çalışılarak, öneriler sunulmuştur.

MATERYAL VE METOD

Çalışmada ana materyal olarak, Avrupa Birliği İstatistik Kurumu, Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) başta olmak üzere ilgili yerli ve yabancı kurumların yayınları, raporları, gerek kamu gerekse özel sektör ve çeşitli meslek kuruluşlarınca yayınlanmış kaynaklar, yerli ve yabancı kuruluşların internet

siteleri, konu ile ilgili yazılmış yayınlar, tezler, yönetmelik, kararlar ve yayınlanmış raporlardan yararlanılmıştır.

Araştırmanın yönteminde; İncelenen bütün çalışmaların, kapsamı amaçları ve sonuçlarından yola çıkarak bir değerlendirme yapılmıştır. Bu değerlendirme ile ülkemiz açısından olası bir AB üyeliği karşısında Türk süt ve süt ürünleri sektörünün uyum sürecinde ne yönde etkileneceğine dair ile sonuçlar ortaya çıkarılmaya çalışılmış ve tartışılmıştır.

BULGULAR

Yunanistan'da AB Uyum Sürecinde Süt ve Süt Ürünleri Sektörü

İstihdamın Sektörler Arası Dağılımı

Yunanistan üye olarak katıldığı dönemde 4.3 hektarlık ortalama işletme büyüklüğü ile Avrupa Birliği'nin en küçük işletme ölçeğine sahip ülkesidir. Genel olarak küçük ölçekli işletmelerin yoğun olması, kırılgan bir pazar altyapısı ve gittikçe artan ileri yaş kategorisindeki nüfusun yoğunluğuna sahip olması Yunanistan'ın kırsal alanda verimliliğin düşük olmasının en önemli sebebidir diyebiliriz (DPT -1983, İKV1985).

1980'i yıllarda Yunanistan ekonomisine bakıldığında istihdam edilen nüfus oranı yaklaşık 3.347.000 kişi olduğu görülmektedir. İstihdamın sektörler arası dağılımı incelendiğinde, kırsal kesiminde çalışan nüfus oranı % 29,7 ile yüksek bir oran göstermektedir. (Tablo 1)

Tablo 1. 1980 yılında Yunanistan'da İstihdamın Sektörler Arasında Dağılımı

Yıl	1980	
Sektörler	İstihdam Payı	Toplam Çalışan
Tarım	% 29,7	994.059
Sanayi	%30,0	1.004.100
Hizmetler	%40,3	1.348.841

Kaynak : NSSG, 1982

Yunanistan'ın 1978-1981 yılları arasında Süt ve süt ürünleri üretimi Tablo 2'de incelendiğinde; Tereyağı üretiminde zaman içinde artış sağlanmasına rağmen, süt ve peynir üretiminde azalma meydana gelmektedir. Bunun sebebi AB'ne üye olmasında ziyade ülke genelinde hayvancılığın tamamında ortaya çıkan düşme eğiliminin hüküm sürmesidir. Nitekim aynı dönemde Yunanistan'da tereyağı ve peynir üretiminde yeteri kadar olmasa da süt üretiminde kendi kendine yeterli konuma ulaşmış olduğu görülmektedir.

Tablo 2 Yunanistan'da Süt ve Süt Ürünleri; Üretim ve Kendi Kendine Yeterlilik

Üretim (Ton)					Kendine Kendine Yeterlilik(%)
	1978	1979	1980	1981	1978-1981
Süt	1.665.289	1.704.455	1.693.399	1.660.131	100
Tereyağ	6.352	6.100	5.699	6.500	79
Peynir	32.790	32.075	33.577	32.913	92

Kaynak : European Commission Directorate-General for Agriculture Situation 1978-81

Mali Yardımlar

Birliğin gelişmekte olan ülkesi konumunda olan Yunanistan, Avrupa Birliği'ne tam üye olduktan uzun yıllar sonra Ortak Tarım Politikasına uyum sağlayabilmiştir. Başka deyişle bu politikaya uyum zorluğu aday ülkelerin tam üyeliğini engellememiştir. Yunanistan, 1981-1989 yılları arasında yaklaşık 15.564.5 Milyon ECU destek ile Avrupa Birliği mali yardım ve fonlarından en fazla istifade eden ülke olmuştur. Alınan bu mali yardımlar, kırsal alanda özellikle küçük ve orta ölçekli işletmelerin desteklenmesi, alt yapının ıslah edilmesi, yatırımların özendirilerek desteklenmesi ile kırsal kalkınmaya katkı sağlayacak plan ve projelere destek yaratmıştır. Dolayısıyla mevcut yapısal sorunların giderilmesi, rekabet gücünün çoğaltılması ve sürdürülebilir kalkınma ile ortaya yeni istihdam alanları çıkarılmıştır (Tablo3).

Tablo 3 Yunanistan'a AB' üyelik döneminde yapılan mali yardımlar (Milyon ECU)

Yıllar	ERDF Bölgesel Fon	ESF Sosyal Fon	EAGFF Tarımsal Yön verme	EAGFF Tarımsal Garanti	Diğer	Toplam
1981-1984	931.9	291.3	332.8	4.135.5	133.2	5.823.2
1985-1989	2.265.8	871	554,4	6.009.2	40.9	9.741.3

Kaynak: European Commission Directorate-General for Agriculture Situation1981-89

Türkiye Süt Sektörü Mevcut Durum

918

İstihdamın Sektörler Arası Dağılımı

Türkiye'de kırsal nüfus ve istihdam içerisinde tarım sektörünün payı yıllar içerisinde gözle görülür bir düşme gösterse de bu azalma oranı yapısal bir dönüşüm olarak kabul edilmektedir. İstihdamda tarım sektörünün payı 2000'li yıllarda % 36' iken, 2019 yılında % 16,4'e gerilemiştir. Bu durum yapısal bir dönüşüm olarak görülmektedir.

Tablo 4 Türkiye'de İstihdamın Sektörler Arasında Dağılımı

Sektör (15 + YAŞ)	2000		2010		2019	
	TOPLAM	YÜZDE %	TOPLAM	YÜZDE %	TOPLAM	YÜZDE %
Toplam	21.850	100.0	21.858	100.0	27.266	100.0
Tarım	7.769	36.0	5.084	23.3	4.376	16.04
Sanayi	3.810	17.68	4.615	21.1	5.649	20.71
İnşaat	1.364	6.32	1.434	6.6	1.410	5,17
Hizmetler	8.632	40.0	10.725	49.1	15.831	58.06

Kaynak: TÜİK

Türkiye’de Süt ve Süt Ürünleri Üretimi

Türkiye’de 2019 yılında 22 milyon 960 bin 379 ton çiğ süt üretilmiş olup bu sütün %90,5’ini inek sütü, % 6,6’sını koyun sütü, % 2,5’ini’ keçi sütü ve %0,3’nü manda sütü oluşturmaktadır.

Türk süt sektörünün en önemli sorunlarından biri kayıt dışı süt üretimidir. Türkiye’de üretilen ve büyük çoğunluğu inek sütü olan toplam çiğ sütün yalnızca yaklaşık yüzde 45’i, sanayi işletmeleri tarafından toplanarak denetimli, bir şekilde işlenerek, tüketiciye ulaşmaktadır. Ülkemizde 2019 yılında 22 milyon 960 bin 379 ton çiğ süt üretilmiş olmasına rağmen, sanayi tarafından toplanan inek sütü miktarı sadece 9 milyon 506 bin 26 ton olmuştur. (Tablo 5)

Tablo 5. Türkiye’de Süt Üretimi

Yıl	Sığır		Koyun		Keçi		Manda		Toplam
	Ton	Pay %	Ton	Pay %	Ton	Pay %	Ton	Pay %	
2000	8.732.000	89.19	774.400	7.91	216.300	2.21	67.300	0.69	9.790.000
2010	12.418.544	91.69	816.832	6.03	272.811	2.01	35.487	0.26	13.543.674
2019	20.782.374	90.5	1.521.455	6.6	577.209	2.5	79.341	0.3	22.960.379

Kaynak Ulusal Süt Konseyi

Türkiye’de süt ürünleri üretim miktarı yıllar boyu istikrarlı bir artış göstermektedir. Süt tozu üretim miktarı 2019 yılında 23.080 ton iken % 11.34 bir artışla 2020 yılında 25.697 ton seviyesine çıkarken, Ülkemiz toplam peynir üretiminin yaklaşık % 95’ini oluşturan inek peyniri üretimi, son bir yılda % 9.59 oranında bir artış ile 2020 yılında 490.162 tona ulaşmakta olduğu görülmektedir. (Tablo 6)

Tablo 6. Türkiye’de Süt Ürünleri Üretim (ton)

	2010	2019	2020	2019-2020 Değişim %
Krema	0	17.706	22.009	% 23.95
Süt tozu	26.755	23.080	25.697	% 11.34
İnek Peyniri	417.150	447.289	490.162	% 9.59
Tereyağı	33.993	50.650	54.597	% 7.79

Kaynak : Ulusal Süt Konseyi

Kendi Kendine Yeterlilik

Türkiye’de kayıtlı içme sütü üretim oranları ile dış ticaret verileri ve entegre süt işletmeleri aracılığıyla toplanan süt miktarı dışında kalan sütün miktarı hesaplandığında, 2018 yılı kişi başı içme sütü tüketimi yaklaşık olarak 41,5 kg olarak tahmin edilmektedir. Yine Türk kültüründe önemli bir yeri olan kişi başı yoğurt tüketimi 30,6 kg iken, peynir tüketimi 18,4 kg olarak hesaplanmıştır. (Tablo 7).

Tablo 7. Türkiye’de Kişi Başı Süt ve Süt Ürünleri Tüketimi (Kg/Kişi/Yıl)

İçme Sütü	41,5
Peynir	18,4
Yoğurt	30,6
Tereyağı	1,8

Kaynak: Gıda Türk 2020

Türkiye’de Süt Destekleme Politikaları

Türkiye’nin geçmişten günümüze kadar uygulanan hayvancılık politikaları incelendiğinde özellikle “sütçülük” adı altında bir politikası bulunmamaktadır. Ülkemizdeki mevcut desteklemeler daha çok sığır yetiştiriciliği ile süt üretimini teşvik eden politikalardan oluşmaktadır. Bunlar ağırlıklı olarak damızlık düve desteği, süt teşvik primi, doğan buzağı desteği, suni tohumlama ve okul sütü projesi gibi süt üretiminin ağırlıklı olduğu kalemlerdir. Ancak son birkaç yıldır ülke hayvancılığindeki sayısal artış ile süt ve süt ürünleri üretiminde gözlemlenen yüksek oranlar hem ülke içinde hem de dış piyasada etkisini göstermiştir. Bunun doğal sonucu olarak devlet tarafından da hayvancılık ve süt ürünleri sektörüne yönelik fiyat, süt teşvik primini ve süt hayvancılığı için destekleme politikaları ivme kazanırken, özel sektörün eliyle ciddi yatırımlar ortaya konmuştur (TERİN Mustafa).

Türkiye’de Ulusal Süt Konseyi toplamda yılda iki defa olmak üzere üretici ve sanayici temsilcilerini bir araya getirerek, “Tavsiye Fiyat” uygulaması adı altında üretici eline geçen çiğ süt fiyatlarını ilan etmektedir. Bu uygulama ile taraflar konseyde bir araya gelmekte, fiyat tekliflerini sunmakta ve karşılıklı olarak mutabakat sağlayarak, herkes açıkladığı fiyatı bölgesinde uygulamaktadır. Her ne kadar fiyatı daha çok arz ve talep dengesi belirlese de, ülkemizde bu dengenin çoğu zaman üretici aleyhine olduğu gözlenmektedir (TAGEM 2018).

Ülkemizde Çiğ süt fiyatı 2015-2019 döneminde % 73,91 artarken, aynı dönemde süt yemi fiyatı yaklaşık % 84,6 artmıştır. İklim ve arazi şartlarından dolayı yem üretim miktarı ve yem maliyetinde meydana gelen değişimler süt üretim maliyetinde önemli ölçüde etkili olmaktadır (TMMOB-2018, TAGEM 2018) .

Tablo 7. Türkiye’de Çiğ Süt Fiyat - Maliyetleri ve Süt Yemi Fiyatı

Yıl	Çiğ Süt Fiyatları	Çiğ Süt Maliyeti	Süt Yemi Fiyatı
2015	1.15	0.94	0.78
2018	1.54	1.13	1.27
2019	2.00	1.58	1.44

Kaynak Ulusal Süt Konseyi

TARTIŞMA VE SONUÇ

03 Ekim 2005 tarihinde Avrupa Birliği ile tam üyelik müzakerelerine başlayarak müktesebat çalışmalarını sürdüren Türkiye' için AB'ne uyum konusunda en çok başını ağrıtan unsur Avrupa Birliği Ortak Tarım Politikası'na (OTP) uyumudur. Birlik mevzuatının yarısından daha fazlasını oluşturan tarım ve hayvancılık sektörünün Avrupa Birliği'ne yakınlaştırılması oldukça sancılı ve zor bir süreçtir.

Avrupa Birliği süt ve süt ürünleri sektörü, Ortak Tarım Politikası'nın (OTP) yürürlüğe girmesi ile birlikte oluşturulan ve en önemli düzenlemelere tabi olan ilk ortak piyasalardan biri olmuştur. Türkiye'de hayvancılık sektörü içinde önemli bir yer ihtiva eden süt ve süt ürünleri sektörünün, günümüzde hala önemli altyapı ve işleyiş sorunları bulunmaktadır. Küçük ölçekli işletme yapısı, kayıt dışı üretim, kalite ve hijyen koşullarının eksikliği, süt/yem paritesinin düşük olması, sektöre ait üretim plan ve politikadaki yetersizlik, fiyat istikrarsızlığı, pazarlama problemleri, süt teşvik primi ve örgütlenme ve kooperatifleşmenin etkin olmayışı, uygulanan destekleme politikalarının yetersizliği ve denetim ile yaptırımlarda süregelen eksiklikler olarak sıralanabilmektedir.

Her şeyden önce, OTP'nin uygulanması için Türkiye'nin önemli bir finansman ihtiyacı vardır.

Avrupa Birliği, özellikle 1995'e kadar olan genişleme sürecinde OTP'na uyum sürecindeki ülkelere önemli kaynaklar ve fonlar aktararak ekonomik ve sosyal alandaki eksik yönleri kapatma politikaları izleyerek, geçilen süreçte aday ülkelere finansman desteğinin tahsisinde oldukça cömert davranmıştır. Nitekim kırsal alanda ciddi yapısal problemleri olan Yunanistan bu finansal destekten en iyi şekilde yararlanmıştır.

AB'nin son genişleme sürecinde yeni üye ülkeler, eski ülkelerle aynı sorumlulukları paylaşırken, aynı haklara sahip olamamışlardır. Bu yaklaşımın muhtemel bir üyelik halinde Türkiye için de geçerli olacağı rahatça söylenebilir.

Sonuç olarak Türkiye için OTP'na uyumun hiç kolay olmayacağı açıktır. Son OTP reformlarından sonra AB bütçesinden yüksek finansal kaynak ve fonlardan yararlanmak artık neredeyse mümkün görülmemektedir. Türkiye, hiç vakit kaybetmeden kayda değer ciddi strateji üretmeli ve ihtiyacı olan finansal desteği yaratmalıdır.

921

KAYNAKLAR

- 1- Avrupa Birliği Başkanlığı (2020). Avrupa Birliği Tarihçesi, Erişim tarihi; 11.09.2020) (<https://www.ab.gov.tr/p.php?e=105>)
- 2- BEGAJ Jonida. (2016). AB'ye Katılımı Hazırlayan Ortaklık Anlaşmalarının Tarihi ve Siyasi Süreç Kapsamında Şekillenmesi ve AB Üyeliği Üzerindeki Etkisi, Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi, Cilt:15, No:1, S. 29-30
- 3- DPT (1983). "Yunanistan ve AET, Genel Bir Değerlendirme" AET ile ilişkiler Başkanlığı Yayın No; 1909, Bölüm 4, S.1.
- 4- European Commission Directorate-General for Agriculture (1978-81).
- 5- European Commission Directorate-General for Agriculture Situation (1981-89)
- 6- Gıda Türk (2020), Gıda Sanayi ve Tarım Sektörleri Tanıtım Dergisi, Ocak-Şubat 2020, Sayı 35, S: 33
- 7- İKV, (1985). İktisadi Kalkınma Vakfı, "AET Üyesi Yunanistan" İKV yayın No: 6, İstanbul.
- 8- İktisadi Kalkınma Vakfı (2020) https://www.ikv.org.tr/icerik_print.asp?id=32 Erişim tarihi; 18.09.2020)
- 9- NSSG (1982). National Statistical Service of Greece

- 10- TAGEM 2018 Süt Sektör Politika Belgesi 2018-2022, Ankara. Erişim Tarihi: 14.10.2020
<https://www.tarimorman.gov.tr/TAGEM/Belgeler/yayin/S%C3%BCt%20Sekt%C3%B6r%20Politika%20Belgesi%202018-2022.pdf>
- 11- TERİN Mustafa (2014). Avrupa Birliği'ne Tam Üyeliğin Türkiye Sütçülük Sektörüne Muhtemel Bölgesel Etkilerinin Analizi, Atatürk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Doktora Tezi.
- 12- TMMOB Süt Raporu (2018) Erişim Tarihi: 11.09.2020
https://www.zmo.org.tr/genel/bizden_detay.php?kod=31590&tipi=38&sube=0
- 13- TÜİK 2020, <https://data.tuik.gov.tr/Search/Search?text=SEKT%C3%96REL&dil=1>
- 14- Ulusal Süt Konseyi, Erişim Tarihi: 25.10.2020 <https://ulusalsutkonseyi.org.tr/>